

ΠΜΣ Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία

«Μετανάστες για την Αυστραλία στην Υπηρεσία Ελέγχου Διαβατηρίων, Πειραιάς 1960»,
Φωτογράφος Παπαδήμος Δημήτρης
URL: [http://eliaserver.elia.org.gr/elia/site/content.php?sel=22&showimg=true&firstDt=0&pre
sent=603597](http://eliaserver.elia.org.gr/elia/site/content.php?sel=22&showimg=true&firstDt=0&pre sent=603597)

Οι δημογραφικές εξελίξεις στη νεότερη Ελλάδα

Οι δημογραφικές εξελίξεις του σύγχρονου Ελληνικού κράτους
Οι πληθυσμιακές μεταβολές
Τα μεταναστευτικά ρεύματα

Οι πληθυσμιακές μεταβολές (1)

- Στη διάρκεια της περιόδου 1830-1947 (σταθεροποίηση των εδαφικών ορίων της χώρας), η Ελλάδα μεγεθύνεται ενσωματώνοντας αφενός μεν εδάφη και πληθυσμούς, αφετέρου δε υποδεχόμενη τμήματα του ελληνισμού που εισέρχονται στη χώρα.
- Η Ελλάδα όμως των τριών ηπείρων και πέντε θαλασσών, την επαύριον του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου είναι μια μικρή χώρα της Ν.Α. Ευρώπης που στα 132.000 Km² συγκεντρώνει μόλις 7,5 εκατομμύρια κατοίκους.
- Η εξέλιξη των φυσικών ισοζυγίων στη διάρκεια της πρώτης αυτής υπερ-εκατονταετούς περιόδου αντικατοπτρίζει έμμεσα και τα διαφορά στάδια της δημογραφικής μετάβασης από τα οποία πέρασε η Ελλάδα.
- Οι διαδοχικές επεκτάσεις των συνόρων, στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, με την ενσωμάτωση εδαφών στα οποία κατοικούσαν πληθυσμοί με διαφοροποιημένες δημογραφικές συμπεριφορές (η ακόμη με την μετακίνηση πληθυσμών που είχαν διαφοροποιημένες συμπεριφορές), οδηγούν, σε μια πρώτη φάση, στη διεύρυνση των δημογραφικών διαφοροποιήσεων αναμεσά στις περιφέρειες της χώρας.

Οι πληθυσμιακές μεταβολές (2)

- Προοδευτικά όμως, στη διάρκεια της επομένης πενήνταετίας, οι συμπεριφορές αυτές συγκλίνουν και οι χωρικές διαφοροποιήσεις αμβλύνονται.
 - Έτσι, την παραμονή της σύγκρουσης (1940) ο πληθυσμός της Ελλάδας ανέρχεται πλέον σε 7,34 εκατομμύρια, ενώ οι απώλειες του πολέμου που θα ακολουθήσει θα υπερκαλυφθούν με την προσάρτηση των Δωδεκανήσων, με αποτέλεσμα, το 1947, λίγο πριν από την εμφύλια σύγκρουση, η χώρα στα οριστικά πλέον σύνορα της - 132.000 Km²- να συγκεντρώνει 7,563 εκατομ. κατοίκους (57,3 κατ/ Km²). Έκτοτε, οι οποίες μεταβολές στο μέγεθος του πληθυσμού οφείλονται αποκλειστικά στην διαφορά αναμεσά στα φυσικά ισοζυγία (γεννήσεις-θάνατοι) και τα μεταναστευτικά ισοζυγία (έξοδοι-είσοδοι).
 - Η διαφορά αναμεσά στους αδρούς δείκτες γεννητικότητας και θνησιμότητας περιορίζεται ακόμη περισσότερο μεταπολεμικά και μηδενίζεται σχεδόν στην τελευταία δεκαετία, καθώς θάνατοι και γεννήσεις βρίσκονται πλέον στα ίδια επίπεδα (γεγονός που θα οδηγούσε, στην περίπτωση μηδενικών μεταναστευτικών ισοζυγίων στην σταθεροποίηση του πληθυσμού).
- ⇒ Ο πληθυσμός της Ελλάδας συνεχίζει να αυξάνεται απρόσκοπτα το δεύτερο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα, αν και με σαφώς διαφοροποιημένους ρυθμούς, οι οποίοι αποτυπώνουν το διαφοροποιημένο «παίγνιο» αναμεσά στο φυσικό και το μεταναστευτικό ισοζύγιο.

Οι πληθυσμιακές μεταβολές (3)

- Στις δυο πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες που χαρακτηρίζονται από σχετικά υψηλά θετικά φυσικά ισοζύγια (σημαντικό πλεόνασμα των γεννήσεων έναντι των θανάτων κατ' έτος, αντίστοιχών του μεσοπολέμου), η έντονη εξωτερική μετανάστευση, προς τις υπερωκεάνιες χώρες αρχικά και εν συνέχεια –μέχρι και το 1973- προς την Δυτ. Ευρώπη, παίζει **αρνητικό ρολό**, προκαλώντας την **πτώση των μεσών ετησίων ρυθμών μεταβολής**.
- Στην μεταβατική περίοδο 1971-1981 το φυσικό ισοζύγιο συρρικνώνεται μεν, αλλά ταυτόχρονα έχουμε αφενός ένα **σημαντικό κύμα παλιννόστησης μεταναστών** της προηγούμενης περιόδου, αφετέρου δε την ανακοπή των μεταναστευτικών εξόδων, με αποτέλεσμα, στο βαθμό που τα δυο ισοζύγια έχουν θετικό πρόσημο, τη σημαντική αύξηση του πληθυσμού της χώρας μας (+ 970.000).
- Ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής αναμεσά στο 1971 και το 1981 αγγίζει το 10‰, και πιθανότατα να είναι και η τελευταία φορά που η χώρα θα καταγράψει μια τέτοια **θετική πληθυσμιακή μεταβολή**. Μετά το 1981, το φυσικό ισοζύγιο τείνει να μηδενισθεί (πτώση της γεννητικότητας και αύξηση της θνησιμότητας εξαιτίας της γήρανσης, με αποτέλεσμα η οποία αύξηση του πληθυσμού της χώρας μετά το 2000 να οφείλεται πλέον στα **θετικά μεταναστευτικά ισοζύγια**). Τα ισοζύγια αυτά θα παραμείνουν πιθανότατα θετικά τις επόμενες δεκαετίες, στο βαθμό που η χώρα προοδευτικά, από τα μέσα του 1980, **από χώρα εξόδου μετατρέπεται σε χώρα εισόδου μεταναστών**.

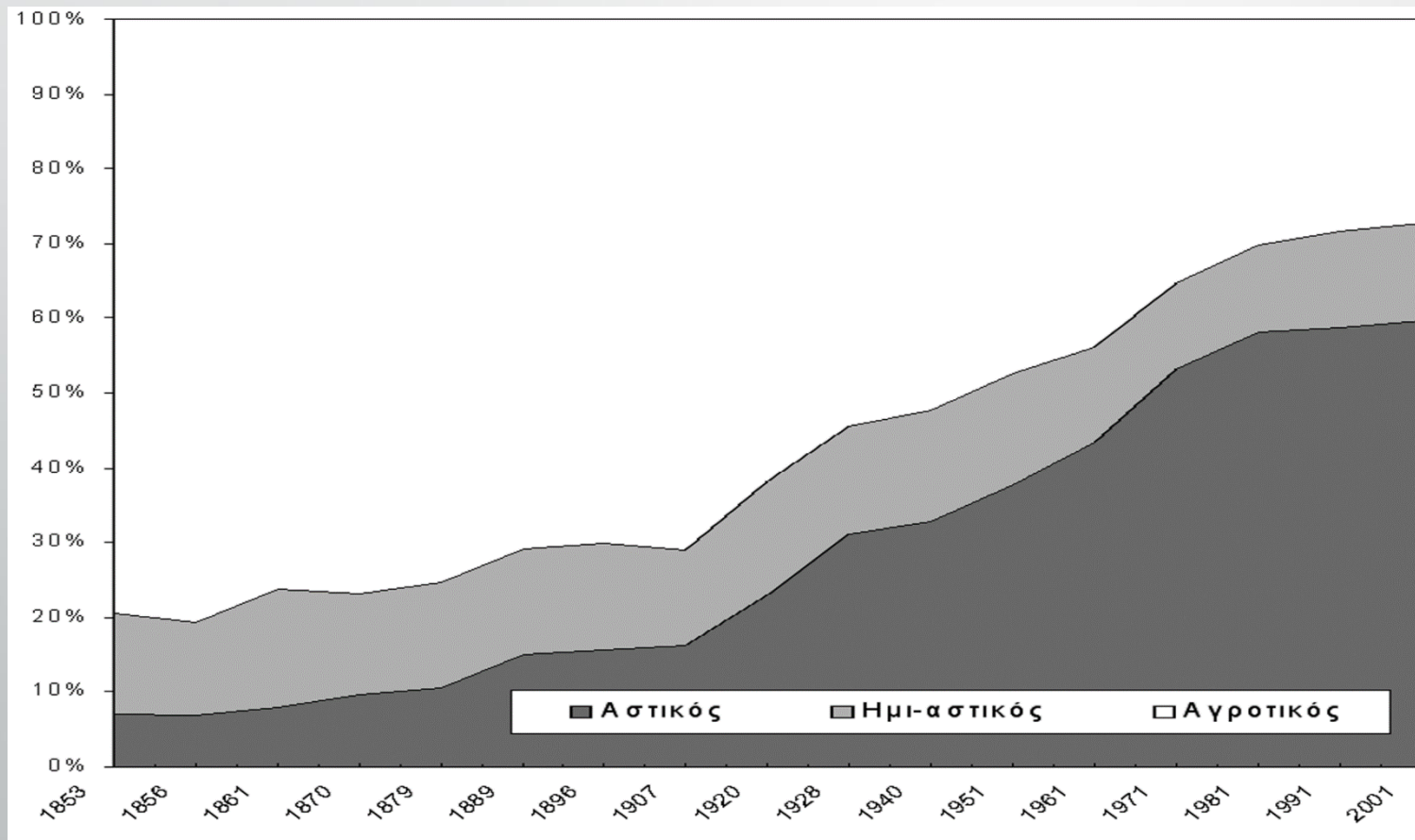
Η χωρική κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας (1)

- Η μετακίνηση από τις ορεινές προς τις πεδινές περιοχές -και ταυτόχρονα από τις αγροτικές στις αστικές - χαρακτηρίζει την σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας.
- Οι εσωτερικές αυτές μεταναστεύσεις, ιδιαίτερα έντονες στην διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, επιβραδύνονται την τελευταία εικοσαετία. Ειδικότερα, ο αστικός πληθυσμός, που το 1853 αποτελούσε μόλις το 7,1% του συνόλου, αγγίζει την παραμονή της μικρασιατικής καταστροφής το 23% και στην απογραφή του 1928 (μετά την εγκατάσταση των προσφυγών) κάνει ένα άλμα, φθάνοντας το 31%.
- Την περίοδο 1920-1940 οι τάσεις αστικοποίησης επιβραδύνονται σημαντικά (ο αστικός πληθυσμός αποτελεί το 33% το 1940) για να επιταχυνθούν εκ νέου την περίοδο της κατοχής και του εμφυλίου με αποτέλεσμα, το 1951, 38 στους 100 κάτοικους της χώρας να είναι εγκατεστημένοι στα αστικά της κέντρα.
- Η επομένη τριακονταετία χαρακτηρίζεται από τα **μεγάλο κύμα της εξωτερικής και εσωτερικής μετανάστευσης/αστικοποίησης**.

Η χωρική κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας (2)

- Στην απογραφή του 1981 το **58% των κατοίκων της χώρας μας συγκεντρώνεται στα αστικά κέντρα**, ιδιαίτερα δε στα Πολεοδομικά Συγκροτήματα Πρωτεύουσας και Θεσσαλονίκης.
- Έκτοτε οι τάσεις εξόδου από την ύπαιθρο ατονούν και ο αστικός πληθυσμός παρουσιάζει μικρή μόνον αύξηση ανάμεσα στο 1981 και το 2001 (58% το 1981, 60% το 2001).
- Η άνιση κατανομή και η χωρική υπερ-συγκέντρωσή του αντικατοπτρίζονται σαφώς και στην τελευταία απογραφή (2001), στο βαθμό που τα δύο μεγαλύτερα πολεοδομικά συγκροτήματα συγκεντρώνουν πλέον το **36% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας** και μαζί με τους όμορους δήμους στο 45% του πληθυσμού της χώρας.

Διάγραμμα 1: Η εξέλιξη (%) του αστικού, του ημιαστικού και του αγροτικού πληθυσμού της Ελλάδος, 1853-2001.

Πηγές: Γ. Σιάμπος (1973) και ΕΣΥΕ (Αποτελέσματα Απογραφών 1928 και 1951-2001). Βλ. Κοτζαμάνης, 2009, σ. 94.

Τα μεταναστευτικά ρεύματα από την Ελλάδα

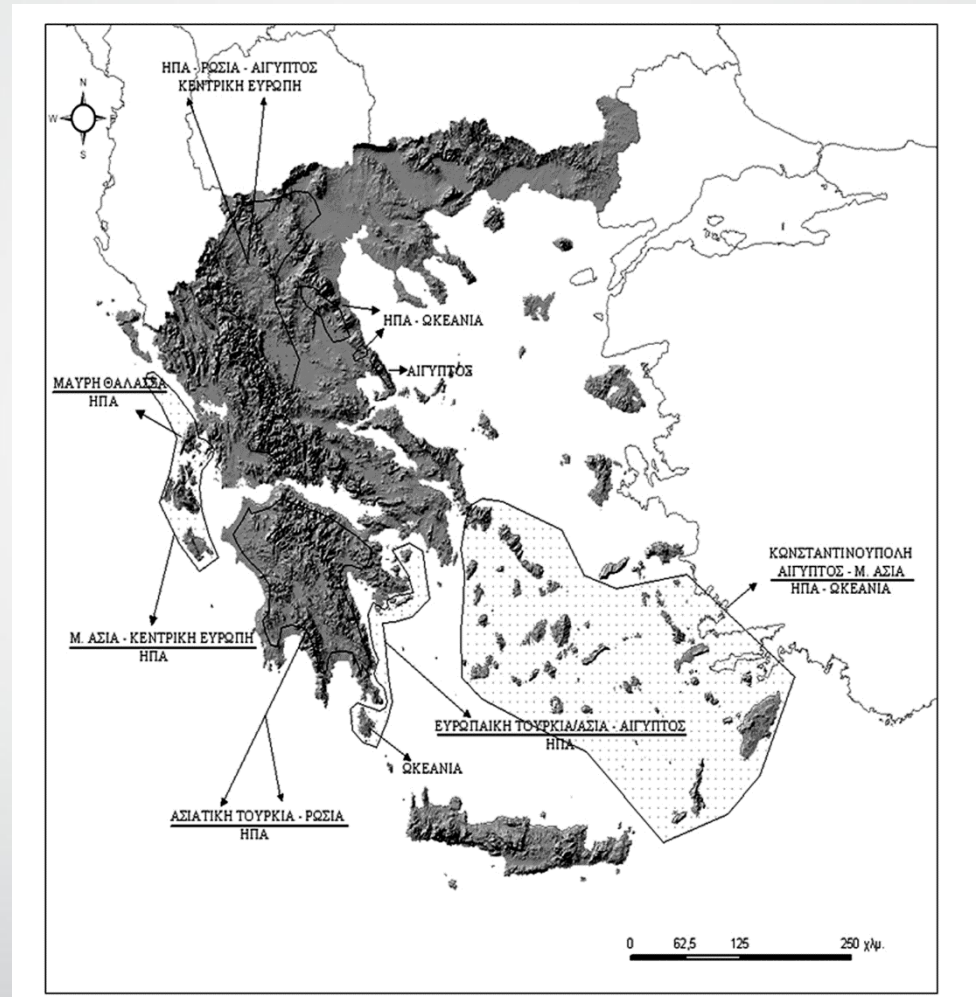
- Ο ελλαδικός χώρος μέχρι και τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα τροφοδότησε επιλεκτικά τα αστικά κέντρα των βαλκανικών περιοχών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, την Πόλη, τα παράλια της Μ. Ασίας και την Αίγυπτο.
- Η άνοδος των εθνικιστικών κινημάτων στα Βαλκάνια ανέκοψε τα ρεύματα αυτά, η έξοδος όμως προς το ασιατικό τμήμα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας θα συνεχισθεί, αν και με μειωμένη ένταση, μέχρι τις παραμονές των βαλκανικών πολέμων.
- Ένα νέο μαζικό **κύμα φυγής** αναπτύσσεται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα από την παλαιά Ελλάδα, οδηγώντας σε ομαδική έξοδο νεαρά άτομα προερχόμενα κυρίως από τις αγροτικές περιοχές της κεντρικής και δυτικής Πελοποννήσου περιοχές που ήταν προσανατολισμένες στην καλλιέργεια της σταφίδας ή έμμεσα εξαρτώμενες από αυτή.
- Η μετανάστευση αυτή κατευθύνεται **προς τις ΗΠΑ**. Η επιλεκτική αυτή αφαίμαξη, δημογραφικά και γεωγραφικά (Χάρτης 1) ήταν σημαντική στο βαθμό που ανάμεσα **στο 1888 και το 1919 η Ελλάδα των 2,5 εκατομμυρίων χάνει, στο πλέον αισιόδοξο σενάριο, το 15- 20% περίπου του πληθυσμού της.**

Τα μεταναστευτικά ρεύματα από την Ελλάδα

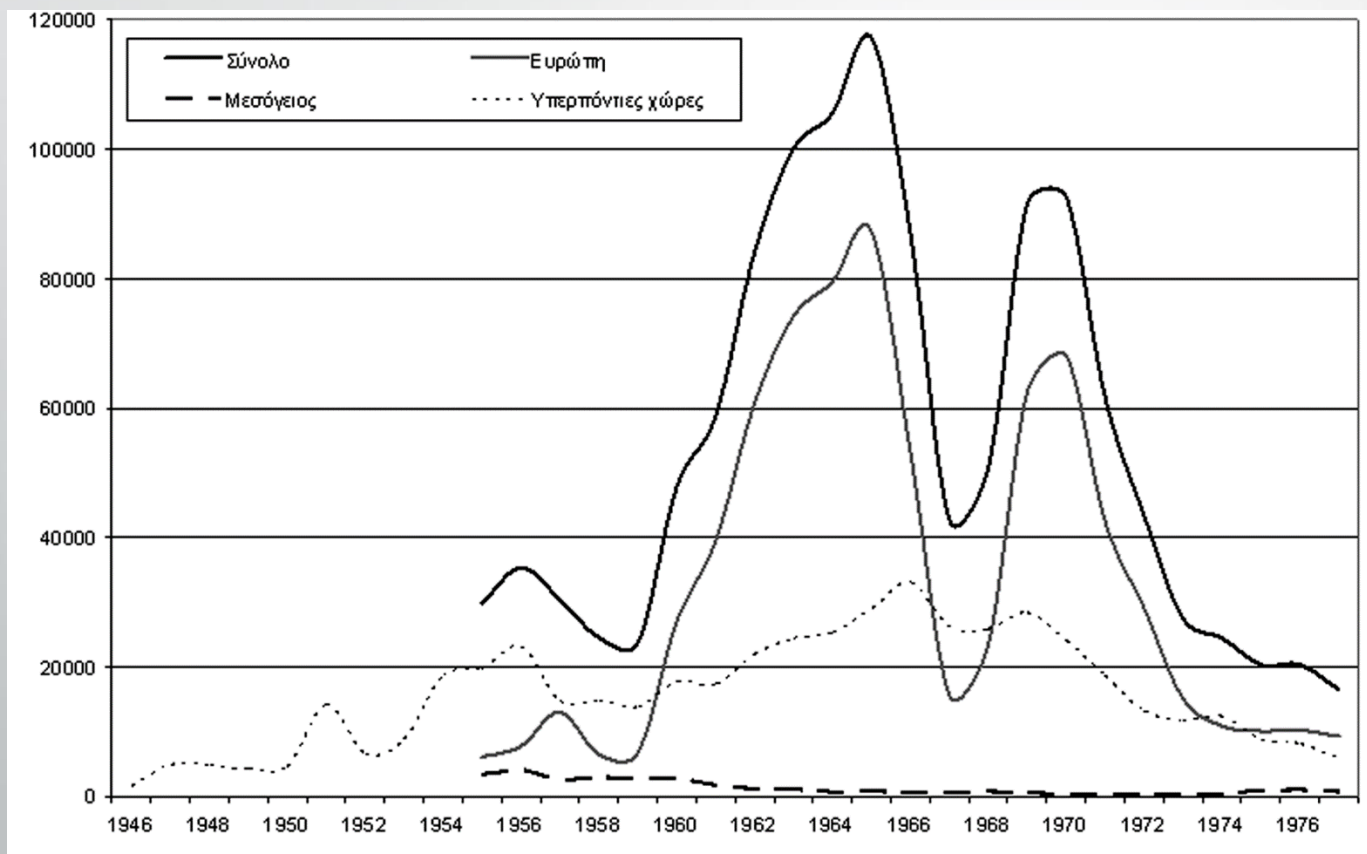
- Τις δύο μεσοπολεμικές δεκαετίες θα απολουθήσει μια **δεύτερη περίοδος μαζικής εξόδου** (1945-1977) με 1,3 εκατομμύρια περίπου μεταναστευτικές εξόδους («μόνιμοι μετανάστες»), ενώ εκτιμάται ότι η καθαρή μετανάστευση αφορά 650.000 άτομα.
- Οι μεταπολεμικοί μετανάστες (Διάγραμμα 9) κατευθύνονται αρχικά στις ΗΠΑ και τις άλλες υπερωκεάνιες χώρες (Καναδά και Αυστραλία), εν συνεχεία δε στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (ιδιαίτερα στη Δυτική Γερμανία που απορροφά το 85% περίπου της ενδοευρωπαϊκής μετανάστευσης).
- Οι έξοδοι αυτές (27.000 ετησίως κατά μέσο όρο, με δύο αιχμές, το 1962-65 και το 1969-70) **αφαιρούν το 1/3 περίπου του θετικού φυσικού ισοζυγίου** (80.000 ετησίως), ενώ **η εισροή ομογενών** από την Αίγυπτο, την Τουρκία και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης στη διάρκεια της ίδιας περιόδου θα μετριάσει απλώς τις αρνητικές επιδράσεις της νέας μαζικής φυγής.
- Η έξοδος ανακόπτεται προσωρινά στις αρχές του 1970, για να συνεχισθεί με ηπιότερους ρυθμούς μέχρι τα μέσα της επόμενης δεκαετίας.

Χάρτης 1: Μεταναστεύσεις στα τέλη του 19^{ου} - αρχές του 20^{ου} αιώνα

Πηγή: Β. Kotzamanis, 1987 in
Κοτζαμάνης, 2009, σ. 111.

Διάγραμμα 1: Η μεταπολεμική μετανάστευση και οι βασικές συνιστώσες της (μεταναστευτικοί έξοδοι, 1947-1977)

Πηγή: Β. Kotzamanis (1987).

Μετανάστευση και Εκβιομηχάνιση 1961-1973

- Στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και παρά την κρίση, η ελληνική οικονομία δεν κατέρρευσε. Κατέρρευσε όμως η πατροπαραδοτική αγροτική Ελλάδα και στη θέση της, αναδύθηκε, με ραγαίους ρυθμούς, μια βιομηχανική κοινωνία.
- Το 1961 υπογράφηκε η Συμφωνία Σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα των έξι. Το καθεστώς προτίμησης για τις εισαγωγές από την Ελλάδα σταδιακά αναπροσανατόλισε το ελληνικό εξωτερικό εμπόριο από την Ανατολική προς τη Δυτική Ευρώπη.
- Η ανέγερση του Τείχους του Βερολίνου έναν μηνά μετά θα επηρεάσει άμεσα και αποφασιστικά τη συνολική πορεία της ελληνικής οικονομίας, τερματίζοντας βίαια τη μετανάστευση εκατοντάδων χιλιάδων Ανατολικοευρωπαίων προς τη Δύση.
- ⇒ Υποχρέωσε τη ραγδαία αναπτυσσόμενη βιομηχανία της Δυτικής Ευρώπης να αναζητήσει ανειδίκευτους εργάτες στις φτωχές περιοχές της Μεσογείου, ανάμεσες σ' αυτές και στην Ελλάδα.
- Το μεταναστευτικό ρεύμα που δημιουργήθηκε τότε ήταν το μεγαλύτερο της ελληνικής ιστορίας (περίπου 1.000.000 άτομα στη δωδεκαετία 1961-1973) και προκάλεσε σαρωτικές αλλαγές στην ελληνική κοινωνία και οικονομία.

Μετανάστευση και Εκβιομηχάνιση 1961-1973

- ⇒ Ερήμωσε την ύπαιθρο, οδήγησε σε στασιμότητα τον πληθυσμό των επαρχιακών πόλεων και ελάττωσε σημαντικά το σύνολο του εργατικού δυναμικού (μείωση κατά 8,5% μεταξύ 1961 και 1970 ή κατά 290.000 άτομα).
- ⇒ Έθεσε σε κίνηση μια σειρά από μετασχηματισμούς, οι οποίοι οδήγησαν την έως τότε κατά βάση αγροτική ελληνική οικονομία στη βιομηχανική εποχή.
- Η εξωτερική μετανάστευση επιτάχυνε δραματικά την τομεακή αναδιάρθρωση της οικονομίας.
- ⇒ Μεταξύ 1961 και 1971 οι αγρότες μειώθηκαν κατά 700.000 άτομα, περνώντας από το 56% στο 39% του εργαζόμενου πληθυσμού.
- ⇒ Επιβράδυνε τη διαρθρωτική απόκλιση της ελληνικής οικονομίας από τη διαχρονική διεθνή τάση, σε ό,τι αφορά τη σχέση τομεακής απασχόλησης και κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εγχωρίου Προϊόντος.

Μετανάστευση και Εκβιομηχάνιση 1961-1973

- Μεταβολές του αγροτικού τομέα:
 - ✓ Δυνατότητα εξωτερικής μετανάστευσης $\Rightarrow$ εγκατάλειψη γαιών και καλλιεργειών με χαμηλή οικονομική αποδοτικότητα,
 - ✓ Μείωση των εργατικών χεριών, ελάχιστη προσφορά εργασίας,
 - ✓ Παράλληλα, τα μεταναστευτικά εμβάσματα σε συνδυασμό με την κρατική αγροτική πίστη, διευκόλυναν τη χρηματοδότηση των απαραίτητων επενδύσεων.
- $\Rightarrow$ Η αγροτική παραγωγή άρχισε να εξειδικεύεται.
- $\Rightarrow$ Σημαντική αύξηση των στρεμματικών αποδόσεων και της παραγωγικότητας παρά τη ραγδαία μείωση της αγροτικής απασχόλησης.
- Όμως τα οφέλη από τη γεωργική πρόοδο συνέρρευσαν όχι στους τόπους προέλευσης των εξωτερικών μεταναστών αλλά στην οικονομία των πόλεων.
- Οι αλλαγές της δεκαετίας του 1960 ενίσχυσαν περαιτέρω το ήδη έντονο εσωτερικό μεταναστευτικό ρεύμα. Η μείωση του πληθυσμού (ιδίως στα ορεινά και νησιά), προσέλαβε δραματικές διαστάσεις, οδηγώντας ολόκληρες περιοχές στην ερήμωση και την παρακμή. Αντιθέτως οι κάτοικοι των αστικών περιοχών αυξήθηκαν μεταξύ το 1961 και το 1971 κατά 1.033.000 φτάνοντας στο 53% του πληθυσμού της χώρας.

Μετανάστευση και Εκβιομηχάνιση 1961-1973

- Το μεταναστευτικό ρεύμα προς τη Δυτική Ευρώπη $\Rightarrow$ υπερτετραπλασίασε τα εμβάσματα $\Rightarrow$ που διαμορφώθηκαν από το 2,5% του ΑΕΠ στην αρχή της περιόδου σε 4% στο τέλος της.
 - Τα μεταναστευτικά εμβάσματα συνέβαλαν στην κάλυψη των αναγκών για εισαγωγές ενδιάμεσων και τελικών αγαθών και ενίσχυσαν το διαθέσιμο εισόδημα, επιτρέποντας την αύξηση της αποταμίευσης και των επενδύσεων.
 - Η ενίσχυση του μεταναστευτικού ρεύματος,
 - Η αλματώδης πρόοδος της παγκόσμιας οικονομίας (1961-1973),
 - Η άνοδος του βιοτικού επιπέδου στη Δυτική Ευρώπη και η ανάπτυξη του τουρισμού,
- $\Rightarrow$ Αύξηση της ζήτησης για κατασκευές (οικιστικές ανάγκες, ανάγκες για δρόμους, σχολεία, δημόσια κτήρια, δίκτυα ύδρευσης και αποχέτευσης)
- $\Rightarrow$ Οι κατασκευές και οι συνδεδεμένοι με αυτές κλάδοι πέρασαν στην πρώτη θέση του δευτερογενούς τομέα.

Μετανάστευση και Εκβιομηχάνιση 1961-1973

- ⇒ Ανάπτυξη παραγωγής τροφίμων στην ιδιωτική κατανάλωση και διευκόλυνση των βιομηχανικών εξαγωγών προς την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.
- ⇒ Ευνοϊκές ρυθμίσεις για τις ξένες επενδύσεις (από το 1953).
- ⇒ 1961-1975 οι κρατικές ενισχύσεις, άμεσες και έμμεσες, αποτέλεσαν σημαντικό τμήμα του συνόλου των βιομηχανικών επενδύσεων.
- ⇒ Η βιομηχανική απασχόληση πέρασε από 18% σε 28% της συνολικής, η παραγωγικότητα τριπλασιάστηκε. Αναπτύχθηκαν νέοι κλάδοι και μεγάλες μονάδες (κυρίως στο χώρο της βαριάς βιομηχανίας) και η αξία των βιομηχανικών εξαγωγών σχεδόν πενταπλασιάστηκε (στις συνολικές εξαγωγές ανήλθε η συμμετοχή τους από 14% το 1960 σε 68% το 1975).
- Μεταμόρφωση της κοινωνίας
 - ✓ Αυξήθηκαν: η παραγωγή, ιδίως η βιομηχανική, οι υπάλληλοι, οι εργάτες, οι μετανάστες, οι μαθητές, οι φοιτητές, οι βιομηχανικές εξαγωγές, οι κάτοικοι των πόλεων, τα αγροτικά μηχανήματα, οι οικοδομές.
 - ✓ Μειώθηκαν: οι κάτοικοι των χωριών, ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών, οι αγρότες, οι εργάτες γης, τα αροτριώντα ζώα, η αυτοκατανάλωση, οι ανήλικοι εργαζόμενοι.

Μετανάστευση και Εκβιομηχάνιση 1961-1973

- Νέες διαρθρωτικές αδυναμίες περιόρισαν σημαντικά τις θετικές επιδράσεις και τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά της βιομηχανικής ανάπτυξης (1961-1975):
 - ✓ Η διάρθρωση των επενδύσεων και η έλλειψη κλαδικής πολιτικής του κράτους
 - ✓ Η εισαγόμενη τεχνολογία δεν μπορούσε να προσαρμοστεί πλήρως στις τοπικές συνθήκες
 - ✓ Δυσκολίες πρόσβασης των βιοτεχνιών στις κρατικές ενισχύσεις και συνεπώς δυσκολίες στην ανανέωση του εξοπλισμού τους.
- Τα σοβαρά ελαττώματα του αναπτυξιακού προτύπου που διαμορφώθηκε στη δεκαετία του 1960 έγιναν αισθητά την επόμενη περίοδο. Μετά το 1973 ανέκοψε το μεταναστευτικό ρεύμα και οι περισσότεροι μετανάστες παλιννόστησαν. Η διεθνής ύφεση, νέες χώρες ανέπτυξαν κλάδους βαριάς βιομηχανίας και βρέθηκε η ελληνική βιομηχανία κάτω από διπλή πίεση:
- Αδυνατούσε να ανταγωνιστεί τα χαμηλά κόστη παραγωγής των χωρών αυτών,
- Δεν ήταν σε θέση να αντιδράσει με διαφοροποίηση προς νέες δραστηριότητες στηριγμένες σε προηγμένες τεχνολογίες.

Η παλιννόστηση

- Στις αρχές του 1970, αρχίζει και η μαζική παλιννόστηση των μεταναστών της προηγούμενης περιόδου: εκτιμάται ότι 630.000 άτομα επέστρεψαν στην Ελλάδα ανάμεσα στο 1971 και το 1985 και επέλεξαν στην πλειοψηφία τους (70%) ως τόπο εγκατάστασης τα αστικά κέντρα και μάλιστα, το 50% τα δύο μεγαλύτερα εξ αυτών, το Πολεοδομικό Συγκρότημα Πρωτεύουσας και Θεσσαλονίκης.
- Τα έντονα ρεύματα παλιννόστησης θα ατονήσουν την τελευταία εικοσαετία, ενώ αντιθέτως **τα ρεύματα εισόδου θα εντατικοποιηθούν** με την κατάρρευση των καθεστώτων στην Αν. Ευρώπη και ειδικότερα με τις διαδοχικές κρίσεις στην Αλβανία και την πρώην Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών οδηγώντας στην Ελλάδα οικονομικούς μετανάστες και «ομογενείς» τόσο από την γειτονική χώρα όσο και την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Συμπεράσματα

- Η Ελλάδα, στο γύρισμα του αιώνα, κλείνει μια σημαντική σελίδα της δημογραφικής της ιστορίας. Έχει πλέον **ολοκληρώσει τη δημογραφική της μετάβαση** και τόσο οι πληθυσμιακές της δομές, όσο και η πορεία των βασικών δημογραφικών συνιστωσών ελάχιστα διαφέρουν από αυτές των πλέον ανεπτυγμένων χωρών. Η Ελλάδα είναι **μια χώρα υποδοχής μεταναστών**, ο μέσος ορός ζωής είναι από τους υψηλότερους στην Ευρώπη και η γονιμότητα βρίσκεται στα ίδια επίπεδα με τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, επίπεδα που δεν επιτρέπουν την αναπλήρωση των γενεών.
- Ταυτόχρονα, η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από την ιδιαίτερα **άνιση γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού της** (στον νομό Αττικής π.χ που καταλαμβάνει μόλις το 3% της επιφάνειας της χώρας συγκεντρώνονται το 2001 3,8 από τα 11 εκατομμύρια των κατοίκων της χώρας, ήτοι το 35% έναντι του 16% το 1940).
- Τέλος, όπως και οι άλλες ανεπτυγμένες χώρες «γερνάει» και η **δημογραφική αυτή γήρανση** είναι μη αναστρέψιμη, στο βαθμό που όλο και περισσότερο θα οφείλεται στην αύξηση του μέσου όρου ζωής.
- Επομένως, η Ελλάδα αντιμετωπίζει **τρεις μείζονες δημογραφικές προκλήσεις**: την πληθυσμιακή ερήμωση ολόκληρων περιοχών, τη «διαχείριση» της δημογραφικής γήρανσης και τέλος τη «διαχείριση» των μεταναστευτικών ρευμάτων, με την υιοθέτηση μεταναστευτικών πολιτικών που θα λαμβάνουν υπόψη το διεθνές περιβάλλον και θα επιτρέπουν παράλληλα την εκπλήρωση τόσο των δημογραφικών όσο και των κοινωνικο-οικονομικών της αναπτυξιακών στόχων.

Η στροφή προς την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

- Τα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας και η μειωμένη ανταγωνιστικότητα της κάνουν αδύνατη την ερμηνεία της προσέγγισης στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα με αποκλειστικά οικονομικά κριτήρια.
 - Η στροφή προς την ΕΟΚ γίνεται πιο εύκολα κατανοητή αν τοποθετηθεί μέσα στο κλίμα της εποχής που δημιουργήσε το 1958 ανάδειξη της **κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης της Αριστεράς ως αξιωματική αντιπολίτευση πριν συμπληρωθεί δεκαετία από το τέλος του εμφυλίου πολέμου.**
 - Κατάσταση: Η άνοδος της εκλογικής δύναμης της Αριστεράς, η άσχημη κατάσταση της οικονομίας και το διογκούμενο πρόβλημα της ανεργίας.
- ⇒ Το μοντέλο ανάπτυξης με έμφαση στην γεωργία, την ελαφρά βιομηχανία και τις υπηρεσίες που διαμορφώθηκαν ως το 1953 δεν μπορούσε πλέον να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα του ελληνικού πιλοτικού συστήματος.

Η στροφή προς την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

- Η κυβέρνηση προσπάθησε τότε να υλοποιήσει μεμονωμένα ορισμένες μείζονες βιομηχανικές επενδύσεις των παλαιών προγραμμάτων ανασυγκρότησης αλλά η ΕΟΚ θεωρήθηκε ότι από την άποψη αυτή προσέφερε τις καλύτερες οικονομικές προοπτικές.
- Εντούτοις, υπήρξαν έντονες αδυναμίες προσαρμογής εκ μέρους των βιομηχάνων: θα είχαν να αντιμετωπίσουν άμεσα προβλήματα ανταγωνισμού από το ξένο κεφάλαιο και η ελληνογερμανική συμφωνία για τη μετανάστευση (τον Μάρτιο 1960) άνοιξε την πόρτα για μαζική έξοδο του ενεργού πληθυσμού προς το εξωτερικό, μειώνοντας τον όγκο του εφεδρικού στρατού εργασίας στην Ελλάδα, η ύπαρξη του οποίου αποτελούσε σημαντικό παράγοντα για την καθήλωση των ημερομισθίων σε χαμηλά επίπεδα.
- Η απόφαση του 1975 για πλήρη ένταξη δικαιολογείται κυρίως από λόγους εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής.